

A kántorválasztás mint népszokás (gyergyószentmiklósi példák alapján)

A vallási néprajz a *kántorválasztásokat* mind a római katolikus, mind a protestáns egyházakban *vallásos népszokásként* kezeli.¹ A választások szertartásai körül a *szokás* terminus helyett olyan szinonimák merülnek fel lehetséges variánsként, mint a *rituálé*, a *szabály*, a *hagyomány*, a *konvenció* vagy éppen a *formaság*. Magam megmaradtam a *szokás* kifejezés mellett, nem pusztán pragmatikai megfontolásból, hanem mert tanulmányomban szeretném kiemelni a népszokások regulatív és visszatükröző funkcióját, és kihangsúlyozni azt, hogy a hivatalos egyház keretei között is léteznek olyan népi gyakorlatok, amelyek népszokássá rendeződnek, majd társadalmi normákká lesznek, másrészt pedig azt, hogy ezek az események egy-egy emberi élet jelentős fordulópontjává, kiemelkedő eseményeivé válnak.² Az egyházi környezetben lezajló cselekménysorozatok kontextusaként, magyarázóelvéként kézenfekvő a Robert Redfield-i *nagyhagyomány és kishagyomány* ellentétpár használata,³ valamint a Charles Stewart-i *doktrinális vallásosság és a helyi vallásosság* párhuzama,⁴ ugyanis ezek a fogalmak szervesen illeszkednek a kutatott témához, és beilleszthetők a vallási néprajz mai értelmezési kereteibe.

A vizsgált jelenség kutatása során nagy segítségemre voltak az előttem járó kutatók munkái a kántorokról, melyek közül a teljesség igénye nélkül sorolok fel néhányat az alábbiakban. Az Erdélyben végzett kutatások közül elsőként említeném Bárh János *Szentgyörgy megyéje Alcsíkban* című kötetét (2012), melyben a szerző írott dokumentumok, levéltári kutatások alapján egész fejezetet szentel a csíkszentgyörgyi római katolikus

1 | Jelen tanulmány egy nagyobb kutatás része, mely a Babeş–Bolyai Tudomány Egyetem Hungarológiai Tanulmányok Doktori Iskolájában doktori disszertációként valósult meg 2021-ben Tánzos Vilmos vezető tanárom irányításával. A kutatás eredménye az erdélyi történelmi egyházak kántorainak monográfiája az 1948 utáni időszakból.

2 | Lásd: Voigt Vilmos: *A vallási élmény története. Bevezetés a vallástudományba*. Timp, Bp. 2004. 140–165.

3 | Lásd: Hesz Ágnes: A népi valláson túl: egy fogalom kritikája és lehetséges alternatívái. *Ethnographia* 129/2018. 3. sz. 448–459. Hesz Ágnes rávilágít arra, hogy az újabban bevezetett terminusok nem alkalmasak egy-egy közösség teljes vallásgyakorlásának leírására. A kutatóra van bízva saját meglátása szerint a kérdésfeltevésének megfelelő és leginkább odaillő terminusoknak a kiválasztása, attól függően, hogy éppen mit szeretne hangsúlyozni, kiemelni, láttatni.

4 | A helyi vallásosság fogalmáról lásd még bővebben: Iancu Laura: *Vallás Magyarfaluban. Néprajzi vizsgálat*. L'Harmattan–PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék, Bp.–Pécs 2013. (Studia Ethnologica Hungarica XVII.)

kántorok – vagy egykori megnevezésük szerint: *megyés mesterek*⁵ – 1627–1930 közötti tevékenységének. Jelen témánk szempontjából azért érdekes és fontos ez a történelmi visszapillantás, mert találunk benne olyan történelmi utalásokat, amelyek általánosabb érvényű szokásjogra utalnak. Ez a visszatekintés mintegy négy emberöltőnyi időt foglal magában, mely időszakra vonatkozóan nemcsak a kántorválasztások lebonyolításának változásairól kapunk információkat, hanem a kántori tisztség megnevezései körüli fogalmi zavarokat is tisztázhatjuk.⁶ A 20. századból a moldvai magyar csángók kántorairól Gazda József,⁷ Juhász Kálmán,⁸ Sávai János,⁹ Seres András,¹⁰ Tánzos Vilmos,¹¹ Tóth István György¹² tanulmányai világítottak rá a *parasztkántor*, a *deákok*, a *száraz*, vagy *félpap* fogalmak tartalmára, vagy éppen a *licenciátus* intézményének történelmi működésére. Recens kutatások szerint a *parasztkántor* fogalma a kántortanítóval szemben a református gyülekezetekben a kommunizmus ideje alatt más tartalmat is kapott.¹³ A „paraszti jelző” inkább az ismeret és képzettség megszerzésének módjára vonatkozott, mintsem „falusit” jelentett volna. Akár városban, akár falvakban szolgáltak, mindenképpen nagy úrt és fontos szerepet töltöttek be a kántortanítók nélkül maradt gyülekezetekben az államosítás után. Tánzos Vilmos a 20. század moldvai deákdiánsztiáit sorjázva állapítja meg, hogy a magyar csángók körében „a deáki szerepkör leszűkülése a deákok által képviselt kultúra hanyatlásával jár együtt”. Ennek egyenes következménye volt a nyelvi romlás és a magyarságtudat gyengülése is.¹⁴ Ugyanez volt a tapasztalat a többnyire református felekezetű mezősegi szórványtelepüléseken is, ahol az egyetlen kapcsolatot a magyar nyelvvel az egyházi énekek szövegei jelentették.¹⁵ Geréd

5 | Bárh János: *Szentgyörgy megyéje Alcsíkban. Esettanulmány a katolikus székelység egyháztörténetéhez és társadalomnéprajzához*. Bács-Kiskun Megyei Múzeumi Szervezet, Kecskemét 2012. 359–378.

6 | Székelyföldön e kutatás szerint ilyen megnevezésekkel találkozunk a 17–19. században, mint: *deák*, *mester*, *megyés mester*, *megyés deák*, *megyés kántor*, *tanító mester*, *iskolamester*, *nagyobb*, illetve *küis mester*, vagy *vén deák*. A latin szövegekben a kántortanítót a *cantor*, *ludimagister*, *magister* kifejezésekkel jelölték, a segédkántort pedig, hivatali szóhasználatban az *altanítót* *instructorként* és *campanatorként*, illetve megkaphatta a *ludimagister* és ritkán a *preses* titulust is. Lásd: Bárh i. m.: 359–378.

7 | Gazda József: A moldvai csángók kántorkodásáról. In: *Népi vallásosság a Kárpád-medencében I.* Szerk. S. Lackovits Emőke. Veszprém 1991. 225–227.

8 | Juhász Kálmán: *A licenciátusi intézmény Magyarországon*. Bp. 1921.

9 | Sávai János: Kései licenciátusok, szentemberek. In: Sávai János–Grynaeus Tamás: *Tüdő Vice betegei*. Szeged 1994. (Devotio Hungarorum I.)

10 | Seres András: Kántorkodás a moldvai magyarok körében. In: *Népi vallásosság a Kárpád-medencében I.* Szerk. S. Lackovits Emőke. Veszprém 1991. 222–224.

11 | Tánzos Vilmos: „Deákok” (parasztkántorok) moldvai magyar falvakban. *Erdélyi Múzeum* LVII. évf. 1995/3–4. 82–98.

12 | Tóth István György: Diákok (licenciátusok) a moldvai csángó művelődésben a XVII. században. In: Zombori István (szerk.): *Az értelmiség Magyarországon a XVI-XVII. században*. József Attila Tudományegyetem. Szeged 1988. 139–148.

13 | Lásd: Kicsi Noémi: A kántori szerepkör – a kántori státus interdiszciplináris megközelítése. Maros megyei református kántorok 1948 után. In: *Mágia, ima, misztika. Tanulmányok a népi vallásosságról*. Szerk. Peti Lehel, Tánzos Vilmos. Erdélyi Múzeum-Egyesület–Krizsa János Néprajzi Társaság, Kolozsvár 2019. 297–322. (A továbbiakban: Kicsi Noémi: *A kántori szerepkör...*) 297.

14 | Tánzos Vilmos: *Keletnek megnyílt kapuja. Néprajzi esszék*. KOM-Press Korunk Baráti Társaság, Kvár 1996. 83.

15 | Kicsi Noémi: Pályaismeret „csak tiszta forrásból” (Tábori emlékek). In: *Népismeret, szolgálat, jövőendő. Táborok, tanulmányutak negyedszázada (1993–2018)*. Szerk. Barabás László. Mentor, Marosvásárhely 2018. 75–80.

Vilmosnak az erdélyi katolikus kántorok képzéséről, a képzés múltjáról, jelenéről és kilátásairól írt rövid összefoglalója ugyan nem néprajzi vonatkozású, viszont a szakmai felkészülés háttérérol és lehetőségeiről értékes láttelepet ad.¹⁶ A szerző támpontot nyújt a kántorok szerepelsajátításának folyamatáról, főként a szakmabeli tudás elmélyítésének akadályairól és hiányosságairól. Almási István népzenekutató jegyzi meg, hogy ezek a kántorok önhibájukon kívül, pusztán külső politikai nyomásból vagy éppen az érdektelen egyházpolitika következtében nemhogy európai szintű felkészültséghez nem jutottak, hanem alapvető képzésben sem részesülhettek. A magas- és a paraszti kultúra határán mediátorszerepet betöltve a 20. század kántortanítói végül is *népi specialistákká* lettek.¹⁷ Így joggal vetődik fel az a Keszeg Vilmos által feltett kérdés, hogy „a speciális foglalkozás a hagyományból nő-e ki, vagy épp ellenkezőleg, a hagyomány ellen fordulva kezd el működni?”¹⁸

Az erdélyi református kántorokról és a kántorképzés helyzetéről szólva Almási István¹⁹ és Benkő András²⁰ írásait emelném ki, akik a kántorképzés hiányára és az egyre csökkenő kántorlétszámra hívták fel a figyelmet.²¹ A képzett kántorok hiánya főként Erdélyre és a történelmi Magyarország többi elcsatolt területeire volt jellemző, mert az anyaországban helyel-közzel a kommunizmus ideje alatt is szerveztek kántorképző tanfolyamokat 1950 után is.²² A szakképzetlenség alkalmazása a mai Magyarország határain túl mindenhol helyi jellegzetességgé vált a közösség igényeinek megfelelően. Ezt igazolja például Gecse Annabella gömöri kutatása is, aki megállapítja, hogy a baracai katolikus közösségben megszokott volt a „zenei önellátás” és az „amatőrök” kántori szolgálata. Tanulmányának még a címe is beszédes: „*Itt idegen kántor sose énekelt...*”²³

A kántorválasztás módjáról az az előfeltételezésünk, hogy ezt a szokást évszázadok óta szigorú előírások szabályozzák, és így akár azt is mondhatjuk róla, hogy a keresztény paradigmában nagy hagyománya van. Az erdélyi történelmi egyházakban kisebb-nagyobb eltérésekkel azonos feltételekkel és fegyelmi szabályzatokkal alkalmazták a kántorokat. Ha összehasonlítunk egy 17. századi és egy mai erdélyi kántorválasztást, vajon milyen változásokat tapasztalhatunk az elmúlt négy száz évben? Ki volt akkor a kántor, és ki ma? A magyar néprajztudományban 1940 táján Ortutay Gyula és Bálint Sándor kezdeményezésére indult el az egyéniségkutatás, melynek alapvető módszere a

16 | Geréd Vilmos: Az erdélyi katolikus egyházzenei képzés múltjáról, jelenéről és kilátásairól. *Magyar Egyházzene* I. (1993/1994.) 2. szám. 243–245.

17 | A népi specialistákról lásd bővebben: *Specialisták. Életpályák és élettörténetek I–II.* Szerk. Keszeg Vilmos. Scientia Kiadó, Kvár 2005. (a továbbiakban: *Specialisták*)

18 | Keszeg Vilmos: Előszó. In: *Specialisták*. I. 7–30. 21.

19 | Almási István: Kántorképzésünk tanulságai és távlatai. *Erdélyi Múzeum* LVIII. évf. 2001/1–2. 130–133.

20 | Benkő András: Kántorképzésünkről. In: *Iskola a magasban, iskola a mélyben. 20 éves a marosvásárhelyi kántor-tanítóképző főiskola.* Szerk.: Barabás László. Mentor, Marosvásárhely 2010. 157–160.

21 | Almási István 2001-es kimutatása szerint az Erdélyi Református Egyházkerületben az összesen 1038 egyházközségben 109 diplomás kántor teljesített szolgálatot. Ez azt jelenti, hogy 929 gyülekezetben nem volt szakképzett, vagy egyáltalán nem volt kántor. 20 év múlva, 2021-ben sem jobb a helyzet, mert az adatok szerint (saját kutatás) az 521 önálló egyházközségben 1143 településen 150 alkalmazott kántor volt összesen. Azóta tehát nemhogy csökkent, hanem nőtt a kántorhiány 929-ről 993-ra.

22 | Hargita Péter: Az elmúlt 60 év kántorképzésének történetéből. In: *Szakralitás – közösség – művészet. Tanulmánykötet a Nagykovácsi Tanítóképző Főiskola 15 éves évfordulójára.* Nagykovácsi 2005. 90–94.

23 | Gecse Annabella: „Itt idegen kántor sose énekelt...” *Fórum Társadalomtudományi Szemle* XII. évf. 3. sz. 95–121.

biográfiák, az élettörténetek megismerése volt.²⁴ A kántorok egyéni teljesítményeinek értelmezéséhez valóban elengedhetetlen annak a kontextusnak az ismerete, amelyben az individuum élt, alkotott, és meghozta döntéseit. A kántorok életpályájának bemutatásával talán sikerül jobban körvonalazni azt a kultúrát és azokat az értékeket, amelyet ezek az egyéniségek képviselnek.

A különböző történelmi időszakokban a kántorokkal szemben állított elvárások eltérőek voltak, és társadalmi feladataik az egyes felekezeten belül is változtak. A kántori szerepkör olykor más feladatokkal is bővült, vagy adott esetben éppen szűkült. Az 1948-as államosítás és tanügyi törvény döntő fordulatot jelentett, hiszen akkor a felekezeti iskolákat felszámolták, és a kántortanítókat politikai nyomásra fosztották meg a korábbi tanítói szerepkörüktől.²⁵

Jelen tanulmányomban levéltári dokumentumokra és interjúkra alapozva Gyergyószentmiklós római katolikus kántorválasztási hagyományait és annak változásait mutatom be a kommunizmus időszakában.

A levéltári források

A gyergyószentmiklói római katolikus gyűjtőlevéltár kialakítása 2003-ban kezdődött kilenc más erdélyi gyűjtőközponttal egy időben azzal a céllal, hogy az addig a parókiákon elhelyezett helyi levéltárakat hozzáférhetővé és szakszerű gondozásban kutathatóvá tegyék. Ugyanilyen megfontolásból egyben a szórványosodó, kiüresedő plébániák iratmentése is elkezdődött.²⁶ A reprezentativitás szempontjából nem elhanyagolható tényező, hogy Gyergyószentmiklós 1963-ig esperességeként működött, így a hozzá tartozó plébániák adminisztratív ügyeinek dokumentációja itt volt nyilvántartva, ezért ebben az időintervallumban a környék kántorainak dokumentációja értelemszerűen itt szerepelt.²⁷ Az esperesség megszűnte után, egy jelentés szerint, 1968-ban Gyergyószentmiklós plébániája a város 14 600 főnyi összlakosságából 13 500 római katolikus hívőt számlált az örmény katolikus híveken kívül. A filiákból még összesen 102 család 349 hívővel tartozott a plébániához: Gyilkostón 20 család 45 taggal, Gyergyóbékáson 15 család 50 taggal, Damokon 5 család 15 taggal, az általuk kezelt, Gyimesközéplekhoz tartozó Háromkúton 40 család 160 taggal, Farkaspallón 20 család 79 taggal.²⁸ Egy másik jelentés szerint 1969-ben az I–VIII. osztályos tanulók közül 400-an jártak hittanórákra, 1970-ben összesen 163 gyermeknek szerveztek ünnepélyes

24 | Ortutay Gyula: *Fedics Mihály mesél*. Akadémiai Kiadó, Bp. 1978; Barna Gábor: Egyéniségkutatás a magyar vallási néprajzban – Bálint Sándor „Egy magyar szentember”-e. In: uő (szerk.): *Szentemberek. A vallásos élet szervező egyéniségei*. Néprajzi Tanszék–Magyar Néprajzi Társaság, Szeged–Bp. 1998. 26–37.

25 | Kicsi Noémi: i. m. (A kántori szerepkör...) 297.

26 | Lásd bővebben: Bernád Rita: *Plébániai levéltárak I. A Gyulafehérvári-, a Sepsiszentgyörgyi-, a Szamosújvári- és a Gyergyószentmiklói Gyűjtőlevéltárak Repertórium*. Gyulafehérvár–Bp. 2009. (Erdélyi Római Katolikus Levéltárak. 3.)

27 | Gyergyószentmiklói Gyűjtőlevéltár – Gyergyószentmiklós Római Katolikus Plébánia (a továbbiakban rövidítve GY.R.K.P.) iratgyűjtője 77/1964. Értesítés a Maros Magyar Autonóm Tartomány Állami Archívumának, hogy a gyergyószentmiklói római katolikus plébánia már nem esperesség, az eddig ide alárendelt parókiák a gyulafehérvári püspökséghez tartoznak közvetlenül.

28 | Gy.R.K.P. 198/1968. ikt. számú leirat.

elsőáldozást. Rác György, akkori plébános beszámolója szerint a gyermekek mintegy 90%-a járt hittanra, amit ő kevésnek talált. Ennek okát abban látta, hogy az iskolákban „megfélemlítő eljárás” zajlott a hitoktatás ellen, valamint a szülők közömbössége vezetett a csökkent létszámhoz.²⁹ Az adatokat összevetve, elképzelhető a plébániára háruló munka mennyisége, így az is érthető, hogy egy szokásos évközi vasárnapon 5 misét tartottak különböző helyszíneken. A fenti adatok jól tükrözik, hogy a nagy lélekszám és a munka mennyisége miatt a kántorság nagy presztízsű állásnak számított.

A levéltári iratanyagban két figyelemre méltó témakört találtam a kántorokra vonatkozóan: 1. az 1966-ban megüresedett kántori állás pályázatát részletes dokumentációját és 2. a kántorképzős diákok nyári gyakorlatának felügyeletét. A továbbiakban a Gyergyószentmiklóson rövid ideig szolgáló kántorok lajstromát, majd ezt követően Fejér Antal kántor megválasztásának körülményeit, a választás lebonyolítását mutatom be röviden a levéltári dokumentumok alapján. A Fejér Antallal készített interjú³⁰ tovább árnyalta azt a képet, amelyet a levéltári dokumentumok alapján kialakítottam, hiszen ily módon sok olyan dologra is fény derült, amelyekről nem szóltak a fennmaradt írásos emlékek.

A kántorválasztás előzményei

1948 után az első dokumentált kántori megbízás jóváhagyásának kérelme a gyergyóditrói plébánostól érkezett a főesperesi hivatalba. Ebben a plébános László Béla gyergyóditrói kántor ideiglenes kinevezését kérte. A püspöki helytartó 1949. április 20-án nevezte ki tehát az első ideiglenes kántort az esperességben. Ezután két szolgálati bizonyítvány jelzi, hogy kik voltak a gyergyószentmiklósi római katolikus kántorok az 1948-as államosítást követő, közvetlen időszakban. 1951 januárjától 1952. október 30-ig Sándor Domokos okleveles kántor végezte a kántori teendőket³¹, akinek személyéről sajnos nem sokat tudunk. Ezt követően 1952–1956 között Lukács Sándor volt a plébánia kántora, akinek szolgálati bizonyítványában ez áll: „nagy szaktudással végezte hivatását, ugyanakkor irodai munkában is elsőrendű volt”.³² A plébániáról való távozás oka mindkét kántor esetében ismeretlen.

1956-ban Tamás Frincu György lett Gyergyószentmiklós kántora 1963-ig, nyugdíjazásáig, majd ezt követően még két évet, 1965-ig nyugdíjasként szolgált ugyanitt.³³ A nyugdíjazási kérelmét alátámasztó dokumentumokból csupán a szolgálati helyeire találunk adatokat, az életút más eseményeit homály fedi. Tamás Frincu György 1901. október 10-én született Forrófalván (Bákó megye). Első kántori szolgálati helyét Somoskán foglalta el alig 18 évesen, 1919. március 1-jén. Kétévi somoskai kántorkodás után négy évig katonai szolgálatot teljesített, majd leszerelése első napjától, 1925. március 26-tól már a lézpedi (Bákó megye) római katolikus plébánia kántora volt 18 éven keresztül. A második világháború utolsó éveiben, 1943–1944 között a forrófalvi polgármesteri hivatalban

29 | Gy.R.K.P. 95/1970. ikt. számú jelentés.

30 | Fejér Antallal 2019. augusztus 12-én készült interjú Gyergyószentmiklóson.

31 | Gy.R.K.P. 99/1958. ikt. sz. leirat.

32 | Gy.R.K.P. 143/1958. ikt.sz. leirat.

33 | Gy.R.K.P. 25/1963. ikt.sz. leirat.

(akkori nevén néptanácsnál) dolgozott, majd ezután szinte évente más-más települések plébániáin kántorkodott. 1945–1946 között Borbándon (Fehér megye), és ugyanabban az évben, 1946-ban Mocson (Kolozs megye) is megfordult. 1947-től 1949-ig ismét Lészpeden szolgált, majd 1949-től 1952-ig Klézsén (Bákó megye) volt kántor. 1952. július 13-tól 1954. május 5-ig az ónfalvi (Bákó megye) munkalágerbe került, aminek okai ismeretlenek, csak feltételezni tudjuk, hogy a kollektivizálás elleni magatartása miatt vihették el. Kiszabadulása után több mint egy évet nem dolgozott. Vélhetően vagy munkaképtelenné tették az ott eltöltött időszakban,³⁴ vagy mint gyanús személyt, nem merték alkalmazni az egyháznál sem. 1955 szeptemberétől Mikóújfaluban (Kovászna megye) volt kántor 1956 novemberéig, majd szintén ez év decemberétől már Gyergyószentmiklóson találjuk.

Dani Gergely³⁵ plébános, aki 1952 és 1967 között szolgált Gyergyószentmiklóson, 1957-ben beadványokban „hadakozik” a városi tanáccsal a plébániai kántori lakásból eltulajdonított 2 szoba visszaszerzésért.³⁶ A városi néptanács valamikor régebben iskola működtetése céljából foglalta le ezt a két szobát, folyamatosan erre a célra is használta, és a plébános ismételt kérésére sem szándékozott kiköltözni, mivel más, erre a célra megfelelő helyiség nem állt a város rendelkezésére. Dani Gergely ekkor egy beadványban, az új kántor jövetelére hivatkozva, ismét próbálkozott: „A Gyergyószentmiklósi Egyházközség 1956 dec. havában új kántort kapott. Az új kántor családos ember kis gyermekkel, és egyetlen szobában kénytelen meghúzódni más idegen lakóval közösen. Ezen állapot tarthatatlan, mivel az az egyetlen szoba is a kántori lak legegészségtelegebb része”.³⁷ Értelemszerűen ebből az derülne ki, hogy Tamás Fríncu György, amikor Gyergyószentmiklóra érkezett 1956-ban, 55 évesen, még kisgyermekes családapa volt. A városi tanács elutasítja kérésüket, mivel nem találtak más helyiséget az iskolának. 1963-ban Tamás Fríncu György nyugdíjazását kérhette volna, de még két évig maradt a plébánián. 1965-ben ideiglenesen Darvas Gellért, csíkszentdomokosi okleveles kántort kérték fel a kántori teendőik ellátására, viszont ő abban a helyzetben volt, hogy bármikor behívhatták a kötelező sorkatonai szolgálatra. A plébánia Dani Gergely plébános aláírásával 1966 februárjában közli a püspöki hivatallal, hogy a teljes munkaidős kántori állást véglegesen, pályázat útján óhajtja betölteni, és egyben kéri az Egyházmegyei Főhatóságot, hogy erről „alkalomszerűen” értesítsék a plébániákat

34 | A kommunista kényszmunkatáborokban nem volt ritka a halálra dolgoztatás, az élelmiszerhiány, a kegyetlenkedés, az embertelen körülmények. Az ónfalvi munkatáborok az ónfalvi lakónegyedek kialakítására (akkor Gheorghe Gheorghiu Dej város) és a vegyi kombinát megépítésére jöttek létre. Vö: Gheorghe Bogza: *Deținuți politici din coloniile de muncă forțată de la Onești și Borzești*. Onești 2015. 23.; Kövendy Katalin: Az erdélyi koncepciós perekben védőügyvéd, Tunyogi Csapó Gyula. *Századok* CLI. (151/1). 29.

35 | 2018-ban Gyergyószentmiklóson emléktáblát avattak Dani Gergely plébános tiszteletére a Szent Miklós-templomban. (Gergely Imre: Márványtábla őrzi Dani Gergely plébános emlékét Gyergyószentmiklóson. A Székelyhon hírportál hivatalos honlapja. 2018. szept. 24.) Online: <https://szekekyhon.ro/aktualis/marvanytabla-orzi-dani-gergely-plebanos-emleket-gyergyoszentmikloson#> (utolsó megtekintés: 2025. 05. 12.)

36 | Vélhetően az államosításkor került a város használatába a kántori lak két szobája. Dani Gergely az 1948-as törvény paragrafusát idézve fenyegetőzik a polgármesteri hivatalban az ügy feljebb vitelével. A paragrafusban az állam az egyházi javak visszaszolgáltatását garantálja, azokét a javakét, amelyek közvetlenül a felekezeti szolgálat gyakorlásához hozzátartoznak. Levelében ezt idézi: *Monitorul Oficial 1948.aug.3. decret Nr.176, art.3. Bunurile care se află afectate exclusiv serviciului de cult, vor fi restituite cultului respectiv*. Gy.R.K.P. 160/1957. ikt.sz. leirat.

37 | Gy.R.K.P. 160/1957. ikt.sz. leirat.

a gyergyószentmiklósi plébánia költségére.³⁸ Márton Áron püspök a következőket válaszolta: „A kántori állás betöltésére vonatkozó 31/1966. számú felterjesztésére válaszolva, értesítem, hogy az Egyházmegyei Hatóság nem vállalkozhatik arra, hogy a Plébánia Hivatal helyett a kántori állásra pályázatot hirdessen. Azt megtehetem, hogy ha valaki pályázó jelentkezik, a Plébánia Hivatalához irányítom”.³⁹

Az 1966-os kántorválasztás

A plébánia tehát meghirdette pályázatát, amelyre összesen öten jelentkeztek: Tamás Mózes csatószegei (Hargita megye), Zsizsik István gátaljai (Temes megye), Bálint Ágoston borosjenői (Arad megye), Fejér Antal görgényszentimrei (Maros megye) és Farkas Áron szentdemeteri (Maros megye) kántorok.⁴⁰ Rajtuk kívül még kérelmet adott be Ferencz Lajos csíkszentléleki (Hargita megye) kántoriskolát végzett lakos, de végül a pályázatát nem adta be.⁴¹ Ferencz Lajos kérése arról tanúskodik, hogy ő maga saját érveit és érdemeit annyira egyértelműeknek vélte, hogy alkalmazását csupán adminisztratív ügyintézésnek tekintette. Álláspontja az volt, hogy maga a plébánia által kiírt versenyvizsga megszervezése is indokolatlan: „Ezen érvek mellett kérem a fenti címet, hogy kérésemet jó körülmények között elintézni szíveskedjenek”.⁴²

Tamás Mózes farkaslaki születésű, szintén kántoriskolát végzett pályázó Csatószegegről, ahol akkor kántorként volt alkalmazott, azért váltott volna plébániát, mert a kis lélekszámú egyházközség nem tudott olyan anyagi juttatást biztosítani számára, amelyből családját (feleségét és két gyermekét) eltarthatta volna.⁴³ Zsizsik István gátaljai kántor, aki képzését és kántori oklevelét Temesváron szerezte, a „vallások közötti keveredésre” és a „vallásosság alacsony színvonalára” hivatkozva jött volna Erdélybe,

38 | Gy.R.K.P. 31/1966. ikt.sz. leirat.

39 | Gy.R.K.P. 19/1966. (Egyházmegyei Hatóság Gyulafehérvár – 448/1966.)

40 | Gy.R.K.P. 87/1966. ikt. sz. leirat. 1966.05.22. Egyháztanácsí jegyzőkönyv.

41 | „Alulírott Ferencz Lajos Csíkszentlélek 121. szám alatti lakos, római katolikus szülők gyermeke azzal a kéressel fordulok a fenti címhez, hogy Egyházközségükben, mint kántort alkalmazni szíveskedjenek. Iskolai végzettségem 11 osztály. A hét elemi Csíkszeredában, a négy középiskolát pedig a Gyulafehérvári Római Katolikus Kántoriskolában végeztem, ahol az érettségit és a kántori oklevelet megszereztem 1961-ben. Az iskola elvégzése után nem folytattam a kántorságot, mert nem kaptam olyan helyet, ahol ebből meglehetősen volna élni, s én pedig a mezőn dolgozni nem nagyon tudok a lábaim miatt. Ezen érvek mellett kérem a fenti címet, hogy kérésemet jó körülmények között elintézni szíveskedjenek. Gyergyószentmiklós, 1966. márc.6.” (Gy. R. K. P. 25/1966.)

42 | Uo.

43 | „Én, Tamás Mózes, jelenlegi csatószegei kántor, 1939. március 23-án születtem az Udvarhely megyei Farkaslaka községben Tamás Dénes és Fancsalí Ilona rom.kat. szülöktől. Elemi iskolát szülőfalumban, a középiskola VIII., IX.-ik az Udvarhely-I Gimnáziumban, a X. és XI.-ik osztályokat pedig a Gyulafehérvári Rom.Kat. Kántoriskolában végeztem jó eredménnyel az 1957-ik évben és ugyanott szereztem meg a kántori diplomát is. 1957.október 1-től kezdve a Csatószegei egyházközségben látom el a kántori teendőket. Családi helyzetemet nézve 1959-től nős vagyok, van 2 gyermekünk. Amennyiben képességeim megfelelnek, szeretném a most üres Gyergyószentmiklósi kántori állást betölteni, mivel a Csatószegei egyházközség lélekszámban kicsi és nem tud olyan anyagi lehetőségeket nyújtani, amelyből egy családos ember fönn tudja tartani magát. Képességeim elismerését és az Egyháztanács szíves jóindulatú támogatását kérve maradok kiváló tisztelettel: Tamás Mózes. Csatószeg, 1966.II.27.” (Gy. R. K. P. 231966.)

ahol tudomása szerint épp az ellenkezője tapasztalható.⁴⁴ Bálint Ágoston borosjenői pályázóról sajnos dokumentumok nincsenek, Fejér Antal görögényszentimrei jelöltről egy szolgálati bizonyítvány,⁴⁵ míg Farkas Áron szentdemeteri kántorról egy baráti ajánlólevél⁴⁶ és egy szolgálati bizonyítvány⁴⁷ érkezett.

Dani Gergely plébános 1966. május 24-én jelenti a püspöknek, hogy május 22-én megtörtént a kántorválasztás. A „körülmények” miatt nem az egész egyházközség, hanem az egyháztanács választott a pályázók közül. Az elnöklő Dani Gergely mellett még Páll Sándor magyarzsákodi (Maros megye) lelkész és Bodó Péter segédlelkészek, valamint 21 egyháztanácsos vett részt a kántorválasztó gyűlésen. Kineveztek egy hattagú bizottságot, mely tagjainak az volt a feladata, hogy a próbákat vezesse, a pályázók számára a vizsga anyagát összeállítsa, és végül a vizsgázókat értékelje. Az öt pályázó közül Zsizsik István nem jelent meg, így csak négyen maradtak versenyben. Az elméleti vizsga után a pályázók egy-egy énekes szentmisén vettek részt a hívek előtt, majd a bizottság, meghallgatva a gyülekezeti tagok véleményét és külön a tanács véleményét is, megejtette a kiértékelést.

44 | „Először is bocsánatot kérek, hogy mint ismeretlen zavaránál e pár soraimmal. Ezért engedje meg, hogy bemutatkozzam: Zsizsik István R.K.Gátalja-i kántor vagyok és e tisztséget hat éve, hogy betöltöttem. Bajkó Bálintéktól vettem tudomásul, hogy van egy üres kántori állás. Ezen üres kántori állás betöltésére szeretnék alkalmazást nyerni. Ne tessék azt gondolni, hogy innen menekülni szeretnék nem, nem vagyok rossz viszonyban se a helybeli Esperes Úrral, se a hívekkel, de mivel itt nagy a vallások közötti keveredés, azáltal a vallásosság is nagyon alacsony színvonalon van. Míg a másik részről, amint hallottam Erdélyben nagyobb a vallásosság és a buzgóság, és én ezen állásban szeretnék maradni, ameddig még a Jó Isten él, és mivel ez itt nincs kilátásba határozottam el magam az ottani hely betöltésére. A kántori kiképzést és diplomát Temesváron kaptam meg. Ami még talán érdeklő a Főtisztelendő Plébános Urat, nős vagyok és van két kis leányom. A feleségem sekrestyés ugyancsak itt a Gátalja-i templomban. Mindezek után még csak annyit szeretnék még írni és egyben kérem, hogy mennyire sürgős a kántori állásnak a betöltése és mik a feltételek. Ha sürgős a helyzet, kérem értesítsenek, és lemegyek személyesen, és ha nem, akkor Fehérvásárnap, mivel akkor úgy is lemegyünk Gyulafehérvárra a papszentelésre, és talán ez volna a legalkalmasabb is. Maradok mély tisztelettel, 1966.február 7, választás várva Zsizsik István kántor.” (Gy. R. K. P. 20/1966.)

45 | „Alulírt dr. Börzsei Márton görögényszentimrei róm.kat. plébános hivatalosan igazolom, hogy Fejér Antal kántor, aki Gyergyóalfaluban 1938.febr.2-án született, a görögényszentimrei róm.kat. egyházközség szolgálatában kántor-mindeneként, majd csak kántorként működött 1961.jún.4-től 1966.jún.6-ig. Működését az Egyházi Főhatóság 933/1961 sz. alatt 1961.aug.4-én tudomásul vette. Fejér Antal kántor itteni működése alatt munkakörét kitűnően ellátta, és ellene a legkisebb kifogás sem merült föl. Görögényszentimre, 1966.jún.21-én. Dr. Börzsei Márton plébános.” (Gy. R. K. P. 87/1966.)

46 | „Főtisztelendő Plébános Úr, Kedves Gergely Barátom! Úgy értesültem, hogy Szentmiklóson megüresedvén a kántori állás, választás útján fogjátok betölteni. Az én unokaöcsém, Farkas Áron, Szentdemeteren Páll Domokos kántora, szeretném, ha a pályázók között lenne. Jó kántor, énekkar, hittan-tanítás sem ismeretlen neki, mert Domi mellett igényes isteni szolgálathoz szokott. Nagyon szépen kérlek értesíts: valóban megüresedett-e a kántoria, mikor lenne a választás? A mai napon írtam unokaöcsémnek, hogy Neked azonnal küldje el bejelentkezését, hogy vehessétek figyelembe. Válaszodat várva, maradok testvéri köszöntéssel: Pál Dénes. Marosszentgyörgy, 1966. Ápr.4.” (Gy. R. K. P. 38/1966.)

47 | „Alulírott hivatalosan igazolom, hogy Farkas Áron okleveles kántor, Dumitrei-Szentdemeter egyházközségben, 1963. szeptember 15-től a mai napig megszakítás nélkül működött. Ezen idő alatt munkáját, úgy a templomban, mint a templomon kívül lelkiismeretesen, a hívek melegezésére végezte. A szertartásokat az új előírásoknak megfelelően, kifogástalanul végzi. Orgona-játékában pontosan a kottát követi. Fiatal, fejlődőképes lévén, e téren szép előrehaladást érhet még el. Énekkar vezetésben is kellő gyakorlattal bír. Úgy a felnőttekkel, mint a gyermekekkel szép eredményt ért el. A népének tanításban is kellő buzgóságot tanúsított, úgy a felnőtteknél, mint az iskolás gyermekeknél. Erkölcsei viselkedése ellen semmi kifogás nem merült fel. Egyházi gondolkodású. Elsőpénteki szentgyónásaival, melyet minden hónapban buzgón elvégzett, jó példát adott a híveknek. Hasonló kántori állás betöltésére, nyugodt lelkiismerettel merem ajánlani. Pál Domokos plébános. Dumitrei-Szentdemeter, 1966.április 9.” (Gy. R. K. P. 39/1966.)

Az értékelés szerint: Tamás Mózes 135 pontot, Fejér Antal 135 pontot, Farkas Áron 127 pontot és Bálint Ágoston 120 pontot ért el. Mivel Tamás Mózes és Fejér Antal vizsgázó között döntetlen helyzet alakult ki, a bizottság titkos szavazás mellett döntött. A titkos szavazásban nem vett részt az elnök, sem a két besegítő lelkész, csupán az egyháztanácsosok, mely szavazatok alapján Fejér Antal 15 és Tamás Mózes 6 szavazatot kapott. Így tehát Fejér Antal lett Gyergyószentmiklós Római Katolikus Plébánia új, megválasztott kántora, aki elfogadta a feltételeket, úgy is, hogy fizetése 10%-kal kevesebb volt a kántoriskolát végzetekénél. Fejér Antal magánúton készült fel a kántorvizsára, amelyet a Gyulafehérvári Római Katolikus Kántoriskola vizsgáztatóbizottsága és dr. Faragó Ferenc igazgató elnök előtt tett le jó minősítéssel 1958. november 5-én.⁴⁸

A megválasztott kántor

Fejér Antal 1938. február 2-án született Gyergyóalfaluban. Édesapja háborús hadirokkantként harangozó-sekrestyés volt a helyi plébánián, édesanyja háztartásbeli. Szülei a plébánia udvarán laktak, így gyermekkorá színhelye a plébánia és a templom volt. A gimnáziumot Gyergyószentmiklóson végezte, zenét pedig magánúton az akkori örmény kántortól, Bálint Ákostól⁴⁹ tanult. Több sikertelen felvételi vizsga után lemondott a gyulafehérvári kántoriskolai képzésről, de a kántorvizsára való jelentkezést nem adta fel. 1958. november 5-én a kántoriskola bizottsága előtt magánúton tette le a képesítő kántorvizsgát. A katonaságból való leszerelése után, 1961-től 1966-ig, öt éven át a görgényszentimrei római katolikus plébánián végezte a kántori szolgálatot. A sikeres gyergyószentmiklósi pályázása után 1987-ig dolgozott a plébánián teljes körű foglalkoztatottként, de 2005-ig még vállalta a temetési szolgálatokat az örmény katolikus kántori állása mellett. Itt 2015-ig kántorkodott. Fejér Antal a vele készített interjúban a kántorválasztás körüli eseményekből világosan emlékezett minden mozzanatra: a megjelent társakra, a vizsga lebonyolítására, a sikere fogadtatására, a görgényszentimrei plébános reakciójára.

Az a helyzet, hogy engem megválasztottak, de hát én láttam a lelógó orrú társakat, én nem akartam ott hencegni, hogy na, köszönöm, így csinállok, s úgy csinállok, s ígéreteket teszek, nagyon helytelen volt, ezt egyébként a piarista tanár úr⁵⁰ is megmondta, hogy nem kellett volna akkor rögtön közölnék; mondják meg, hogy menjenek haza, és értesítjük. Ezt kellett volna, így. [...] Tehát négyünket meggyóntattak, na, ezzel az

48 | Gyulafehérvári Római Katolikus Kántoriskola 531/1958. Ikt. sz. leirata. (Gy. R. K. P. 87/1966.)

49 | A csíkszentimrei születésű Bálint Ákos (1893–1983) kántortanító, népművelő, karnagy, zeneszerző, tankönyvíró, iskolaigazgató posztumusz gyergyószentmiklósi díszpolgári és Pro Urbe kitüntetését kapott 2017-ben. A Székelyhon hírportál hivatalos honlapja: <https://szekelyhon.ro/aktualis/ok-kaptak-a-diszpolgari-es-pro-urbe-dijakat-gyergyoszentmikloson#> (utolsó megtekintés 2025. 05. 12.)

50 | Dr. Börzsei Mártonról (1914–1979) van szó, aki a kolozsvári Zágoni Mikes Kelemen Római Katolikus Gimnázium tanára volt, később, a piarista rend feloszlata után kapott plébániát Görgényszentimrén. Lásd: Karl János (közreadja.): *Az erdélyi róm. kat. egyházmegyei tanács vezetése alatt álló kolozsvári Zágoni Mikes Kelemen Római Katolikus Gimnázium Évkönyve az 1941-1942. tanévről.* Kolozsvár 1942. 52. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/Kolozsvar_16527_katolikus_16594_1941/?pg=2&layout=s (utolsó megtekintés 2025. 05. 12.)

alkalommal, és egyiknek, tudom, az volt a deffektje (= hibája), hogy az alkohollal jó barátságban volt. Akkor a másiknak az volt a hátránya, hogy nem volt a katonasága rendben. Tehát katonának akármikor behívhatták, az a nyárárdszentdemeteri. Nekem, közülünk az imponált a legjobban, mert olyan jó érces hangja is volt, és jó megjelenése, szép kosztüme, különösen a zsebórája, kihúzta, nézegette, még láncon csüngött a zsebórája, nekem nagyon imponált, de hát a katonasága miatt, ugye, nem nagyon jött számításba. Akkor még volt valaki, szintén Bálint Ákos [tanítvány], de őt vagy nehezebb dolgokból faggatták, de nem jeleskedett így az énekekben is, játszásban is, vagy ilyesmi. Elég az hozzá, hogy akkor, na, megváltasztottak, gyere, fizess, meg mit tudom micsoda. Be kellett menni a Szilágyiba, s ott két üveg bort elporlasztottunk. Akkor visszamentem Görgénybe, és megkérdezte a tanár úr, hogy kántor úr, gratulálhatok? Hát, én tettem, mintha nem hallanám. Aztán többszöri kérdésére azt mondtam, szerényen mondtam, hogy igen. Gratulálok, de olyan nyelvvvel gratulált, hogy nem esett jól neki, hogy nekem sikerem volt. Szóval, azelőtt úgy beszélt, hogy »magának egy biztosabb hely kellene, ahol több ember van, nagyon katolikus közösség«, mert Görgényszentimre amúgy sem nagy, népes község, habár turisztikailag nagyon szép fekvése van, és erdész iskola volt ott, s nem tudom micsoda, de a hívek, nem is volt nagyon népes község, és három vallást gyakoroltak: katolikus, református és ortodox vallásúak voltak, régebben görög katolikusok is, de hát az iskolában volt az a templom, és azt már nem lehetett használni, s egy tollvonással odaírták a görög katolikusokat az ortodoxokhoz annak idején. Ez így ment. Na, s elég az hozzá, hogy emiatt ugye, próbáltam mozdulni egy komolyabb helyre.

Márton Áron püspök az Egyházmegyei Hatóság 1013/1966. iktatószámú leiratában hagyta jóvá Fejér Antal kinevezését. A kinevezést Fejér Antal személyesen is megkapta, melyben a püspök ismerteti jogait és kötelességeit. A beiktatott kántor az illetékes lelkipásztor előtt szolgálati esküt kellett, hogy tegyen.⁵¹

Fejér Antal a gyergyószentmiklósi plébánián Dani Gergely plébános mellett egy évet, 1967-ig, Bodó Péter plébános mellett 1968-ig, Csató Béla plébános mellett 1970-ig, Ráczy György plébános mellett 1985-ig, Hajdó István plébános mellett 1987-ig végezte a kántori szolgálatot, majd 1987-től a szintén gyergyószentmiklósi örmény katolikus plébánia kántora és a kórus karnagya lett, ahol 2015-ig tevékenykedett. Az örmény katolikus plébániára fokozatosan került, mert egy ideig itt is, ott is végezte a kántori teendőket, a régi helyen inkább csak a temetési szolgálatokra maradt. Ahogy Hajdó István plébános került a római katolikus plébániára, aki két új alkalmazottat is hozott magával – az egyik Benedek Magdolna, aki a háztartást vezette, erre kötöttek vele szerződést 1985-ben,⁵² a másik pedig Puskás Emil, aki először csak, mint titkár került oda, majd később, 1990-ben alkalmazták kántornak –, Fejér Antalnak egyre sürgősebb lett a távozás. Közben hivatalosan is megüresedett az örmény katolikus kántori hely, és így végül ő teljesen ott is maradt. Az örményeknek, ahogy odakerült, még váltogatták

51 | Kántori feladatát az egyházközség előjárói jogos várakozásának megfelelően pontosan, lelkiismeretesen teljesíteni ismerje kedves kötelességének. Működése kezdetén az illetékes lelkipásztor előtt leteendő szolgálati esküvel megígéri, hogy Egyházunk tanításait és parancsait hűségesen megtartja, valamint a katolikus-keresztény kötelességeket vallás-erkölcsös élet által mindenkor példásan gyakorolja. Működésére Isten kegyelmét és áldását kéri Jóakaró Főpásztor: Márton Áron püspök. Alba-Iulia-Gyulafehérvár, 1966.június 28-án.

52 | Gy. R. K. P. 134/1985.

egymást a plébánosok, ebben az időben nem volt állandó papjuk. Fogolyán Miklós⁵³ atya tanította őket örményül, de a kántor szerint annyira kezdő szintre nem tudott leereszkedni, mint amilyen szinten ők voltak.⁵⁴ Az örmény énekek szövegeit fonetikusán leírva tanulta meg, a liturgiát, a mise kötelező részeit viszont kívülről tudta örményül. Elmondása szerint az örmény katolikus közösség nagyon örült szolgálatainak, tárt karokkal fogadták, ahová még nyugdíjazását követően is szívesen visszajárt.

Körülmények a plébánián

1966-tól az 1990-es rendszerváltásig több olyan dokumentum is tanúskodik arról, miszerint a plébánia életében a nehéz időszakok egymást váltották a még nehezebbekkel. Dani Gergelynek a városi tanácshoz intézett különböző beadványai az egyházi ingatlanokkal kapcsolatosak voltak. Elsőként az Iskola utca 16. szám alatti, a „Comert Mixt” üzleti társaság által bitorolt, bútorraktárként használt ingatlanért⁵⁵ folytatott harcot, amelyet egyébként az egyház lebontásra szánt volna, mert az összeomlás fenyegette, de évek óta húzódott az ügy. Később a fentebb említett kántori lak törvénytelen használatának ügyében is az állandó visszautasítást és az egyház érdekeinek semmibe vételét tapasztalták. Márton Áron püspök minden lépésről jelentést kért, ragaszkodva ahhoz, hogy a szóban forgó intézmények ne csak szóbeli magyarázatokat adjanak, hanem írásos dokumentumokban jelezzék a negatív reakciókat is.

1985-ben egy még „sötétebb” időszak következett dr. Jakab Antal püspöksége idejében, amikor a Vallásügyi Osztály 466/C/1984. számú felszólítására 50%-kal kellett csökkenteni az előző évi energiafogyasztást. Ez azt jelentette, hogy: „az irodai, adminisztratív jellegű munkákat csak nappali fénynél lehet végezni, a liturgia bemutatásánál a szövegek olvasásához az esti szentmiséknél egyetlen fényforrást használjanak, a reggeli szentmiséket lehetőleg nappali fénynél végezzék, ha ezt későbbi órára be lehet osztani”.⁵⁶ A „magas rendelkezésre” Rác György plébános jelentette, hogy az egyházközségben, a templomban, a sekrestyében és összesen 17 helyiségben 166 lámpa (izzó) van, amelyeknek évi fogyasztása 11.474 kW. A felsorolásban szerepelt a barnaszén,

53 | Fogolyán Miklós (sz. Budapest 1927–1999) mechitarista rendi vártábéd, libanoni örmény gimnáziumi tanár, a velencei örmény kolostor könyvtárosa, tanára, örmény plébános 1991-ben érkezett missziói szolgálatra Gyergyószentmiklóstra, hogy az örmény nyelvismeretet felújítsa. Lásd: A Gyergyószentmiklósi Örmény Közösség hivatalos honlapja: <http://www.gyergyoiormenyek.ro/index.php/lelkipasztor/85-korabban-szolgalt-lelkipasztorok.html> (megtekintés: 2025. 05. 12.) Megj.: A Gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye történeti papi névtárban nincs nyilvántartva.

54 | Kali Kinga örménykutató 1996-ban készített interjú Gyergyószentmiklós legidősebb örmény lakójával, Buslig Jánossal az örmény identitástudatról, a nyelv állapotáról. Buslig János említi Fehér (sic!) Antalt, az új kántort, aki dalárdát alakított: „S dalárdát alakított, van egy Fehér Anti nevezetű, ő nem örmény! Magyar kántor, és az örményeknél örmény pap van, és az örmény pap a magyar kántort megtanította örményül, és lekottázta neki és megyen, na! – s ez a kántor most alakított egy dalárdát, ez a Fehér Antal. De ő két helyt szerepel, mert nagy tevékenység nincsen, s az örmény plébános úr, a miénk, a mostani, ő utazgatik Gyulafehérvárra, [...] Szamosújvárra... Kezdjük a dalárdánál. Annak a dalárdának húsz százaléka, de csak húsz százaléka örmény, s a hatvan százalék magyar most! Most jelenleg is készülnek, olvastam az újságban, készülnek nem tudom, hova, meg vannak híva Magyarországra, a Gyulafehérvárra, vagy hova, örményül énekelnek a templomban.” (Kali Kinga: Magyarörmény (metainterjú). Látó XIII. évf. 2002/7. 49–81. 54.

55 | Gy. R. K. P. 94/1964.

56 | Gy. R. K. P. 7/1985.

kokszbrikett, de ők ilyet nem használtak, viszont 50 liter petróleumot fogyasztottak. Könnyű, folyékony fűtőanyagból 16 tonna volt kiutalva, amelyet a helyi közszolgáltatási vállalat kezel, ahonnan a központi fűtést is kapták. Földgázuk nem volt, ehelyett 3500 kg tűzifát használtak a gyenge központi fűtés miatt.⁵⁷ Fejér Antal kántor az interjúban úgy emlékezett vissza erre az időszakra, hogy nagyon sok volt a munka, a templomban nem is annyira, hanem inkább a temetések fázott. Akkor még csak egyetlen plébánia volt Gyergyószentmiklóson, most már három is van, és abban az időben csak ő volt egyedül a kántor. Rácz György plébános szigorúbb intézkedéseket vezetett be, mert ha addig őt mise volt, ő még egy hatodikat is beiktatott vasárnapra, ahol a kántornak is kötelező volt a jelenlét. Azelőtt nem kellett minden misén részt vennie – mondja Fejér Antal: *„Minden misén elő kellett állni, hat mise volt, s vasárnap még temetés is adódott a háztól, úgyhogy ebédidő sem volt, el kellett menni a temetésre, a temetés után következett a gyermekmise, a gyermekmise és az esti mise között ebédeltem, ilyen is volt.”*

Fejér Antal 54 éven át kántorkodott folyamatosan, ez volt egyedüli foglalkozása, munkája, hivatása. Kérdésemre, hogy kapott-e valamilyen elismerést, oklevelet, emléklapot a püspökségtől, ahogy más, hozzá hasonló kántorok kaptak sokévi szolgálat után vagy nyugdíjba vonulásukkor, beletörődve ugyan, de keserűen állapította meg, hogy ő az ilyesmitől kimaradt. Az interjú alatt beszédstílusa, kimért beszédtempója, a kérdésekre adott egyenes válaszai, a megfelelő mértékben kifejtett, a sem túl rövid, sem túl hosszú, mellébeszéléseket kerülő válaszai egy fegyelmezett, kimért, a korához képest rendkívül élénk, gondolatai kifejtésében koherens, összeszedett ember képét rajzolták ki. Személyes megnyilvánulásai tiszteletet, elismerést váltott ki belőlem, a kérdezőből. Azt, hogy mindez nem csupán szubjektív észlelés volt, igazolja az is, hogy a nagyobb régió kántorközösségének tagjai – a gyergyócsomafalvi András Márton,⁵⁸ a kászonalitzi Ferencz Sándor,⁵⁹ a marosvásárhely-belvárosi Bakos László⁶⁰ – mind úgy beszéltek róla, mint nagy tiszteletnek örvendő és nagy szaktudással rendelkező kántorról.

Összegzés

A levéltári kutatásból a kántorok névleges sorjázásán túl betekintést nyerhetünk abba is, hogy hogyan szerveződött a vallási élet Gyergyószentmiklóson, illetve milyen körülmények befolyásolták a kántori státusz betöltését. Az 1966-os kántorválasztás abból a szempontból is érdekes jelenség, hogy általa egy addig láthatatlan kapcsolati háló csomópontjai ebben a cselekménysorban dinamizálódtak, aktiválódtak, azaz váltak láthatóvá. A kántorválasztást megelőző levelezésekből derült ki, hogy a helyi

57 | Gy. R. K. P. 11/1985.

58 | Az András Mártonnal készült interjú és a kántor élettörténetét lásd: Kicsi Noémi: „No, ez vót az élet történelem, ami így belevitt a kántorságba.” A Csíki Székely Múzeum Évkönyve XI–XII. *Csíki Székely Múzeum*. Csíkszereda 2016. 247–274. (a továbbiakban: „No, ez vót az élet történelem...”)

59 | A Ferencz Sándorral készült interjú alapján készült tanulmány: Kicsi Noémi: „Kászomban hét papnak voltam inassa”. Konfliktusforrások a pap-kántor viszonyában egy nagykászoni kántor példáján keresztül. In: *Papok a 18–20. századi lokális közösségekben. Történetek találkozása*. Szerk. Bárth Dániel. MTA-ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport, Bp. 2021. 435–456. (a továbbiakban: „Kászomban hét papnak voltam inassa”)

60 | Személyes beszélgetés.

vallási életnek ez a fontos szervezője milyen érvek mellett, milyen motivációkkal foglalta volna el pozícióját, továbbá, hogy ki kit javasolt, „protezsált”, és hogy ezekben a javaslatokban milyen érdekek érvényesültek. A szigorú egyházi szabályok betartása mellett a kántor megválasztása egy olyan aktus volt, amelyben a helyi közösség igénye és értékrendje is megmutatkozhatott. 1948-tól 1966-ig dokumentáltak négy kántor is szolgált a gyülekezetben, és a környékbeli római katolikus plébániákhoz hasonlóan, ahol helyi születésű kántorok szolgáltak,⁶¹ a gyergyószentmiklósi katolikus közösségnek is prioritásává vált egy ismert, a helyi hagyományokhoz és gyökerekhez több szállal kötődő, nagyobb stabilitást ígérő személy megválasztása. A középiskoláit Gyergyószentmiklóson végzett Fejér Antal, a szomszéd település, Gyergyóalfalu szülöttje, „hazainak” számított, ami ugyancsak fontos tényező volt.

Fejér Antal megválasztása „szabályszerűen” zajlott, versenyvizsgával, mely az egyén életében sorsfordító eseménynek számított. A választás rituáléja és az ezt követő püspöki kinevezés felhatalmazta és elkötelezte őt a szolgálatra, amelyet egész élete folyamán nagyon komolyan vett. A szolgálati ideje alatt Gyergyószentmiklóstra kinevezett öt plébános mindegyike számára egyértelmű volt, hogy értékeli a munkáját, annál is inkább, mert helyi akarattal és minden szabályozást betartva választották meg őt, a „hely szülöttét”.

Gyergyószentmiklós egyházközsége már a 17. században (1680-ban) azt a végzést hozta, hogy a plébános tudta nélkül nem fogadnak kántort. Ez arra enged következtetni, hogy korábban volt példa az ellenkezőjére is, vagyis arra, hogy maga a püspök nevezett ki és küldött kántort a plébániára. A történelmi források arra utalnak, hogy ez a gyakorlat még a 18–19. században is élt a környékbeli falvakban, amikor a püspök az egyházközség által jelölt három személy közül nevezett ki egyet. A korabeli szóhasználatban ezt nevezték *választásnak* – írja Bárth János.⁶² 1966-ban Márton Áron püspök levele egyértelmű ebben az ügyben: a püspökség ír ki pályázatot a kántori állásra, de magának a választásnak az ügye teljes mértékben a plébániák hatáskörébe tartozik. Ilyen értelemben a szabályok nem voltak túl merevek, sőt azt is mondhatnánk, hogy a 17. századhoz képest nem tapasztalunk nagy változást.⁶³

Tamás Frincu György, Fejér Antal kántor elődje számára Gyergyószentmiklós a nyolcadik munkahelyét, egyben utolsó plébániáját jelentette nyugdíjba vonulása előtt. A munkahelyváltásoknak olyan komoly okai vannak, mint a négy év katonai szolgálat, a második világháború kitörése, a kollektivizálás, a kényszermunkatábor. Hányatott életében a kántori szolgálat volt az egyetlen biztos pont, még ha az ország különböző településein is kellett szolgálnia Bákó, Kolozs, Fehér, Kovászna és Hargita megyékben. Két olyan szolgálati helye volt, ahol hosszabb időn át tevékenykedett: Lészpeden 20 évig megszakítással, majd Gyergyószentmiklóson 9 évig, ahol szűkös, egyszobás, egészségtelen kántori lakban húzta meg magát a családjával.

Az ideiglenesen alkalmazott kántorokat leszámítva, akik csak átmenetileg voltak a gyergyószentmiklósi plébánián, a kommunizmus idején lényegében csak egy

61 | Gyergyóalfaluban, Gyergyócsomafalván, Gyergyóditróban, Gyergyóremetén helyi születésű kántorok szolgáltak a kommunizmus idején. (Adatközlő: Bakos László, remetei születésű, marosvásárhelyi római katolikus kántor.)

62 | Bárth János: *i. m.* 361.

63 | *Uo.* 361.

kántorválasztást szerveztek. A Fejér Antalt követő kántor az új plébánossal került a munkatársak közé, először nem is mint kántor, hanem mint titkár. Fejér Antal elégedetlensége elsősorban abból adódott, hogy munkáját nem becsülték meg, hiába szolgált közel 40 évet a plébánián, fizetése még mindig 10%-kal kevesebb volt a hozzá hasonló kántorokénál, ugyanis neki csak ideiglenes kántori oklevele volt, mert magánúton vizsgázott, míg a többieknek végleges. Végül ez az elégedetlensége és a plébános egyes cselekedeteinek szerinte morálisan kétségbevonható mivolta odavezetett, hogy megromlott a kapcsolata a plébánossal, és emiatt végül át is ment az örmény katolikus egyházközségbe.

Fejér Antal 1966-os megválasztása a Robert Redfield-i „nagyhagyomány” fogalmi kereteiben értelmezhető ugyan, hiszen az állás szabályszerű meghirdetése és maga a kántori vizsga az egyházi előírások szerint történt, de látnunk kell azt is, hogy az egyháztanács a „helyit”, a közülük valót látta benne, és nagyra értékelte a személyi adottságait, a tehetségét, az orgonajátékát és az énekét annak ellenére, hogy a kántori oklevele csupán „ideiglenes” volt, azaz a megválasztásban a „kishagyománynak” is döntő szerepe volt. A következő kántor kinevezése már „verseny” nélkül történt. Ahogy egy-egy határozattal, rendelkezéssel, végzéssel a 17. században is fölülírták vagy módosították a szabályokat, úgy a 20. században is a végrehajtó személy hozzáállásától, a szabályokhoz való ragaszkodásától függött annak betartatása vagy elvetése. Fejér Antal ragaszkodott az átlátható, tiszta, mindenki számára világos szabályokhoz. Ahogy a csomafalvi András Márton kántor „pápább volt a pápánál”,⁶⁴ vagy a nagykászoni Ferencz Sándor „hét papnak volt inassa”,⁶⁵ egyértelmű, hogy a hosszú ideig egy helyben szolgáló kántorok ezekben az esetekben hatalmi harcban álltak a felettesükkel. Egyéntől függött az, hogy ki hogyan oldotta meg ezt a feszültséget, szem előtt tartva a közösség érdekeit is. Fejér Antal továbblépett a Gyergyószentmiklóson kisebbségben lévő, római katolikus magyar örmények felé, és a többség ezt elfogadta. A város katolikus magyarságának közösségi összetartozása megerősödve került ki ebből a válságos helyzetből. A vele készített interjúból is az derült ki, hogy az egyéni életpályája egy világos, jól körvonalazott vallási identitástudatra alapozva épült fel.⁶⁶ Vallásos hitét egész életmódja, cselekvéseinek koherenciája is alátámasztja.⁶⁷

The Election of a Cantor as a Folk Custom (Based on Examples from Gyergyószentmiklós/Gheorgheni)

Keywords: official and popular religiosity, minor and major tradition, cantors, cantor election customs, peasant cantors

Based on archival research and interviews, this study presents the customs of election of the Roman Catholic cantors in Gheorgheni during the period of communism, as well as the cantors who served during this time. It seeks for answers to questions such as how cantors were elected after the nationalization in 1948, when the status of cantor-teacher was abolished, and what values the cantors represented in the life of the Church and the local community.

64 | Lásd: Kicsi Noémi i. m. („No, ez volt az élet történelem...”) 273.

65 | Lásd: Kicsi Noémi i. m. („Kászonban hét papnak voltam inassa”) 448.

66 | Vö: Keszeg Vilmos: XX. századi néptanítók élettörténete. *Néptanítók, életpályák és élettörténetek*. Szerk. Ozsváth Imola. Scientia, Kvár 2008. 24.

67 | Vö: Clifford Geertz: *Az értelmezés hatalma. Antropológiai trások*. Osiris, Bp. 2001. 75.